

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Рада Безпеки ООН (РБ ООН) є тим органом, який згідно зі Статутом ООН уповноважений вирішувати питання існування загрози миру та акту агресії та наділений широкими можливостями у впровадженні заходів щодо запобігання та вирішення названих проблем. На сьогодні тема санкцій РБ ООН є особливо актуальною, зважаючи на поширені випадки порушення норм міжнародного права державами та необхідність ефективного протистояння та запобігання таким порушенням в рамках права. Серед усього арсеналу санкцій РБ детальніше розглянемо економічні санкції, які є проміжним пунктом між силою та словом.

Можливість застосування таких санкцій передбачена ст. 41 Статуту ООН, де зазначається, що РБ має право вирішувати, які заходи, не пов'язані з застосуванням збройних сил, повинні вживатися для реалізації її рішень, серед таких заходів – повний або частковий розрив економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо або інших засобів зв'язку, а також розрив дипломатичних відносин. Необхідно звернути увагу, що у тексті Статуту ООН взагалі відсутній термін «санкції», вживається лише термін «примусові заходи». Слід згадати, що спочатку РБ надавала перевагу застосуванню всеосяжних санкцій, діючи за жорстоким принципом «страждання населення призведуть до тиску на уряд». Прикладами є резолюція 661 (1990), якою було введено проти Іраку обов'язкові санкції на постачання озброєнь та економічні санкції всеосяжного характеру та резолюція 648 (1992) та 883 (1993), якою економічні всеосяжні санкції запроваджувалися проти Лівії. Але дані санкції завдали значних втрат та збитків країнам, а найбільше постраждали від них не головні винуватці міжнародних порушень, а звичайне населення [1, 164]. Через те, що заходи в основному доводилося вживати до недемократичних урядів, де вищеназаний принцип не міг діяти, РБ перейшла до так званих адресних, цілеспрямованих (targeted) або розумних (smart) санкцій, які мали впливати на конкретних осіб, винних у порушенні міжнародного права. Серед можливих форм

¹ Студентка міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

здійснення економічних санкцій вимогам цілеспрямованих санкцій найбільше відповідають заморожування фінансових активів та ембарго на постачання зброї.

Резолюція РБ щодо накладання цілеспрямованих економічних санкцій обов'язково містить преамбулу, у якій викладаються причини застосування санкцій, та чіткі об'єкти санкцій. Для прийняття резолюції необхідно 9 голосів членів РБ, а також, щоб жоден із постійних членів не проголосував проти. При цьому, для ефективності таких санкцій, вони мають бути імплементовані всіма державами, незалежно від їх членства в ООН та участі у глобальному фінансовому ринку. Санкції набувають чинності, як правило, у визначену дату в резолюції (звичай, через 2 тижні або місяць). Така затримка створена з метою припинення неправомірної поведінки особою, на яку націлені санкції. Хоча така затримка введена для того, щоб позитивно вплинути на поведінку особи, вона часто використовується ними для обходу санкцій. На практиці траплялося, що такі затримки закінчувалися зняттям з рахунків значних сум коштів правопорушниками до дати набрання чинності санкціями, тобто призводили до підвищення можливості уникнути впливу санкцій. Тому введення санкцій має відбуватися як можна швидше як на рівні ООН, так і на національному рівні.

Також деякі вчені, зокрема Noah Birkhäuser, ставлять питання про співвідношення економічних санкцій РБ з правами людини. Є певні винятки, коли права людини можуть бути законно обмежені державами, зокрема у разі введення надзвичайного стану. Коли РБ визначає, що конкретна ситуація створює загрозу міжнародному миру та безпеці, вона фактично констатує надзвичайний стан. Але навіть за такого стану є фундаментальні права, які не можуть бути порушені. У випадку застосування РБ заходів, що порушують права людини, ці заходи мають відповідати принципу пропорційності. Noah Birkhäuser ставить питання, як діяти, коли РБ накладає санкції, що порушують норми *jus cogens*? І наводить приклад судді Lauterpacht, який говорить, що у випадку прохання РБ до держав брати участь у геноциді, очевидним є те, що це неприйнятно [2]. Хоча таких прецедентів порушення Радою Безпеки загальнообов'язкових норм міжнародного права ще не було, на мою думку, на такий випадок слід поширити правило, сформульоване у ст. 53 Віденської Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, за яким міжнародні договори, які на момент укладення суперечать нормам *jus cogens*, є недійсними.

ми. Щодо можливого обмеження прав людини, зокрема, права розпорядження коштами, економічними санкціями, я вважаю, таке обмеження абсолютно законним, адже, по-перше, такі права не є фундаментальними; по-друге, особи, на яких накладаються такі санкції, є порушниками міжнародного права, а тому, як і будь-які правопорушники, вони справедливо зазнають несприятливих заходів через свою неправомірну поведінку; по-третє, таке обмеження вводиться на підставі правових норм, в межах, можна сказати, «надзвичайного стану», коли це дозволяється і в межах національних правових систем; і по-четверте, існують дуже вагомні підстави для таких дій – це загроза миру або безпеці людства.

В межах Інтерлакенського процесу по вдосконаленню застосування санкцій було розроблене важливе положення щодо можливості подання заяви особою, на яку накладено санкції, Голові Комітету по санкціям про вилучення її зі списку у разі необґрунтованості їх включення у список або зміни її поведінки. Зважаючи на відсутність раніше встановленої процедури подання такої заяви, це ускладнювало можливість звернення таких осіб із відповідними проханнями, і не відповідало принципу правової визначеності.

Розглянемо інший вид санкцій РБ ООН – ембарго на постачання зброї. В рамках застосування даного різновиду санкцій існує проблема конкуренції головних експортерів зброї. Власні інтереси держави у збуті зброї, безсумнівно, впливають на прийняття рішень щодо застосування санкцій, а також на їх виконання. Яскравим прикладом є голосування в РБ щодо застосування цього виду санкцій проти Сирії 05 жовтня 2011 року. Росії не вигідне було ембарго на постачання зброї у Сирію, адже вона підтримувала з цією країною вигідні торговельні відносини, а санкції РБ суперечили таким чином інтересам Росії. За підрахунками Центру аналізу світової торгівлі зброєю, втрати Російської Федерації у випадку впровадження ембарго сягнули б 5 млрд.дол.США. Тому закономірними є результати аналізу Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру, за якими із 27 епізодів накладання ООН ембарго на поставки озброєнь протягом 1996–2006 рр. лише у 5 випадках постійні члени Ради Безпеки ООН виконували власні домовленості повною мірою. У 9 ж ситуаціях хоча б одна країна серед постійних членів ООН надавала воєнну підтримку цільовій державі, а ще в 7 епізодах спостерігалось бойкотування санкційних заходів із боку хоча б однієї країни, яка має право вето в Раді Безпеки. У випадку застосування цього

виду санкцій також актуальним є питання щодо якнайшвидшого набуття чинності санкціями, про що вже йшлося вище. Але у даному випадку через затягування введення в дію санкцій, цільові держави можуть підготуватися до ембарго та закупити зброю, що і відбувалося в Судані, Ефіопії, Ірані перед запровадженням санкцій. Промовистим прикладом занадто довгого введення санкцій може бути приклад із запровадженням санкцій РБ ООН щодо Ірану протягом 2006–2010 років.

Також важливим є питання завдання економічної шкоди третім державам у результаті виконання ними санкцій Ради Безпеки. Ст. 50 Статуту ООН забезпечує можливість консультацій з Радою Безпеки будь-яких держав, перед якими постануть економічні проблеми через проведення санкцій РБ на предмет вирішення таких проблем. Проте у більшості випадків питання надання допомоги третім державам, які постраждали від застосування економічних санкцій, залишається невирішеним. Деякі положення щодо компенсації третім країнами були прийняті лише якщо санкції завдавали шкоди великим країнам, як у випадку санкцій проти Югославії. До речі, Україна також реалізовувала своє право на консультації за ст. 50 Статуту ООН як самостійно, так і разом з іншими постраждалими від санкцій державами. Коли ж санкції застосовувалися щодо африканських країн, питання компенсації постраждалим країнами залишалися без вирішення. Масштабних економічних збитків (близько 30 млрд.доларів) зазнало СРСР у результаті всеохоплюючих економічних санкцій проти Іраку, оскільки Ірак був одним із основних арабських партнерів у торгово-економічній сфері. Питання обґрунтованої компенсації державам, які зазнали збитків від застосування економічних санкцій, є дуже важливим, адже воно прямо пов'язане з дотриманням санкційних режимів країнами. У випадку відсутності такої компенсації очевидним є прагнення держави обійти санкції, щоб не втратити вигоду для себе (особливо це стосується країн, які територіально межують з об'єктом санкцій). І навпаки, якщо буде економічна компенсація, то країнам не буде сенсу ухилятися від виконання запроваджених санкцій.

Отже, економічні санкції Ради Безпеки ООН є важливим політичним механізмом вирішення питань загрози миру або безпеці людства. Санкції РБ мають три основні цілі : змінити поведінку держави або конкретної особи, на яку вони направлені ; обмежити участь цільової держави або особи у забороненій діяльності; сигналізувати цільовій державі або особі про порушення міжнародного права. Для ефективного досягнення

зазначених цілей санкції мають бути пропорційні вчиненому порушенню та меті. Рада Безпеки ООН наділена широкими дискреційними повноваженнями щодо визначення, що є загрозою миру та безпеці людства, що є актом агресії. При цьому РБ ООН має право приймати необхідні рішення, які є обов'язковими не лише щодо членів ООН, а і щодо держав, які не є членами цієї міжнародної організації. Це положення Статуту ООН підкреслює особливу роль Ради Безпеки у врегулюванні міжнародних відносин. Проте вищеназвані проблеми можуть негативно впливати на ефективність санкцій, а тому потребують дослідження та вирішення.

Література:

Noah Birkhäuser. Sanctions of the Security Council Against Individuals – Some Human Rights Problems. Режим доступу <http://www.esil-sedi.eu/sites/default/files/Birkhauser.PDF>

Янакаєва К. М. Підстави та наслідки застосування економічних санкцій РБ ООН впродовж 1990–1998 років (Ірак і Лівія) / Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6–2 том 2. С. 163–165.

Науковий керівник: Щокін Ю. В., канд. юрид. наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. О. Буданцева¹

ПРАВОВА ПРИРОДА РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання правової природи рішень Європейського суду з прав людини (Суду) є одним із найдискусійніших у юридичній науці. Така увага науковців пов'язана зі специфічною роллю Суду як наднаціонального юрисдикційного органу, що має виключне право тлумачити та застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Крім проблеми визначення правової природи рішень Суду, також важливим питанням є те, чи мають такі рішення прецедентний характер.

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.